

Roman DAROWSKI SJ¹

FILOZOFIA JEZUITÓW W POLSCE W XX WIEKU

Treść: 1. Wstęp. 2. *Ratio studiorum*. 3. Główni filozofowie jezuici na przełomie XIX i XX wieku. 4. Kolegium Krakowskie i Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego – ośrodkiem filozofii jezuitów. 5. Jaka filozofia? 6. Wydział Filozoficzny TJ a Papieska Akademia Teologiczna i inne uczelnie. 7. Powstanie Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej *Ignatianum* w Krakowie. 8. Stan obecny Uczelni. 9. Towarzystwo Naukowe. 10. Podsumowanie. 11. Bibliografia. – Résumé: *La philosophie des jésuites en Pologne au XX^e siècle*.

1. Wstęp

Poniższe opracowanie obejmuje zasadniczo wiek XX. Nawiązuje jednak do pewnych dokumentów i faktów z XIX w., które miały znaczny wpływ na kształt filozofii jezuitów w XX w. Chodzi zwłaszcza o nową wersję dawnej *Ratio studiorum* z 1832 r. oraz o encyklikę *Aeterni Patris* z 1879 r.

Badając dzieje filozofii jezuitów w Polsce, można wyróżnić: 1) filozofię związaną z nauczaniem, głównie w Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, oraz 2) filozofię pozaszkolną, a więc nie związaną ściśle z nauczaniem.

Filozofię związaną z nauczaniem można z kolei rozpatrywać: 1) od strony teorii, dokonując przeglądu przepisów dotyczących jej nauczania, zawartych w *Ratio studiorum* i innych dokumentach kościelnych i zakonnych na ten temat; 2) od strony praktyki, tj. badając, jak to

¹ Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna *Ignatianum* w Krakowie;
E-mail: darowski@jezuici.krakow.pl
www.jezuici.krakow.pl/sj/darowski/

nauczanie wyglądało w rzeczywistości. Przygotowując to opracowanie, miałem na uwadze wszystkie te aspekty.

2. *Ratio studiorum*

Nauczanie filozofii w zakonie jezuitów oraz jej krzewienie na przełomie XIX i XX w. i na początku XX w. opierało się głównie na wytycznych zawartych w dwóch dokumentach: na *Ratio studiorum* jeszcze z 1832 r. oraz na encyklice Papieża Leona XIII *Aeterni Patris* z 1879 r.

W 1832 r. generał zakonu Jan Roothaan ogłosił nową wersję jezuickiej *Ratio studiorum*, która wprawdzie zachowała wiele elementów z dawnej, pochodzącej z 1599 r., ale też znacznie się od niej różniła.

Celem studiów filozoficznych było nie tylko intelektualne przygotowanie do studiów teologicznych – tak było dawniej – lecz także do innych dziedzin i do rozwoju intelektualnego i doskonalenia woli. Studia filozoficzne miały trwać dwa lub trzy lata – stosownie do decyzji prowincjała. Na pierwszym roku należało wykładać logikę, metafizykę i matematykę, na drugim – fizykę (filozofię przyrody) i filozofię moralną, na trzecim zaś te zagadnienia fizyki i metafizyki, które pominięto podczas biennium lub które wymagają obszerniejszych wyjaśnień, oraz wyższą matematykę (*mathesis sublimior*).

Logikę poprzedza wprowadzenie do filozofii wraz z krótką historią filozofii. W logice obszernie trzeba się zająć kryteriami prawdy. Metafizyka dzieli się na ontologię, kosmologię, psychologię i teologię naturalną. Przedmiotem wykładów filozofii moralnej nie jest – jak dawniej – *Etyka* Arystotelesa, lecz takie zagadnienia, jak cel człowieka, moralność czynów ludzkich, prawo naturalne, powinności człowieka wobec Boga, bliźniego i siebie samego. Zalecono też, by przekazywać w niej zasady prawa publicznego.

Na fizyce po wprowadzeniu na temat właściwości ciał należy wyłożyć dynamikę, mechanikę, hydrostatykę, hydraulikę, aerostatykę, pneumatykę oraz łączące się z nimi kwestie z astronomii, traktat o świetle, ciepłe, elektryczności, magnetyzmie oraz skrót chemii. Można też przekazać podstawowe wiadomości z historii naturalnej. Powinno się stosować podejście teoretyczne i praktyczne (eksperymenty, doświadczenia) oraz informować o nowych odkryciach.

Najważniejsza innowacja dotyczy jednak przekazywanej doktryny. Dawniejsze zalecenie wykładania filozofii według Arystotelesa zastąpiono stwierdzeniem: „W kwestiach o pewnym znaczeniu [profesor filozofii] niech nie odstępuje od nauki, którą akademie powszechnie przyjmują” (*Regulae prof. philos.*, nr 5). Pozwalało to uwzględniać w dużym zakresie nowsze prądy filozoficzne i wyniki nauk przyrodniczych.

W drugiej połowie XIX w. nastąpiło ożywienie filozofii i teologii tomistycznej, zwłaszcza dzięki encyklice Papieża Leona XIII *Aeterni Patris* (1879). W następstwie tego powstał kierunek zwany neotomizmem. Treść encykliki stanowi przedmiot wielu rozpraw i artykułów, nie ma więc potrzeby bliżej się nią tutaj zajmować. Warto jednak podkreślić, że polski jezuita: Józef Alojzy (mylnie Jan) Dmowski, pracując na terenie Italii, był jednym z tych, którzy przyczynili się do XIX-wiecznego odrodzenia tomizmu jeszcze przed encykliką *Aeterni Patris*.

J. A. Dmowski (1799-1879) po kasacie zakonu na Białorusi w 1820 r. wyjechał do Italii i studiował filozofię w Ferrarze i teologię w Collegium Romanum w Rzymie. Później był profesorem filozofii i teologii w tymże Collegium Romanum (1829-1844). Wydał *Institutiones philosophicae* (I-II, Rzym 1840, 1845).

W tym kontekście na wzmiankę zasługuje również Marian Morawski (1845-1901), pionier neotomizmu w Polsce i wybitny jego przedstawiciel, od 1887 r. profesor teologii na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, autor wielu prac filozoficznych, m.in.: *Filozofia i jej zadanie* (Lwów 1877; wyd. 3: Kraków 1899), *Celowość w naturze. Studium przyrodniczo-filozoficzne* (Kraków 1887; wyd. 6: 1928), *Podstawy etyki i prawa* (1-2, Kraków 1891-1900; wyd. 4: 1930). Jego praca na temat światopoglądu chrześcijańskiego pt. *Wieczory nad Lemanen*, drukowana najpierw w „Przeglądzie Powszechnym” (od 1893 r.) miała 10 wydań w języku polskim (wyd. 1: Kraków 1896; wyd. 10: Warszawa 1984) i została przełożona na 7 języków obcych.

Nie potrzeba dodawać, że jezuici, szczególnie jako zakon związany specjalnym ślubem posłuszeństwa Papieżowi, uwzględniali i rzetelnie realizowali zawarte w encyklice postulaty i zalecenia.

Zatwierdzona dnia 23 V 1911 r. przez generała Franciszka Wernza i wydana drukiem *Ordinatio studiorum Provinciae Galicianae S.I.* (Kraków 1911, ss. 50; w Archiwum TJ w Krakowie jest oryginał tej ordynacji *Exemplar authenticum Ordinationis studiorum Provinciae Galicianae ab ARP Generali approbatum*, podpisany własnoręcznie przez Wernza; sygn. 1398, ss. 46.) przystosowuje zasady zawarte w *Ratio studiorum* oraz w encyklice *Aeterni Patris* do konkretnych warunków na terenie Polski (Galicji). Podkreśla najpierw, że powinno to być rzeczywiście studium filozoficzne i to nie jakiejkolwiek filozofii, lecz filozofii scholastycznej, która ma być głównym przedmiotem tych studiów (nr 29). Inne zaś przedmioty mają charakter pomocniczy. Nakazuje 3-letnie studia filozoficzne i przepisuje następujący układ przedmiotów: I rok: logika, metafizyka ogólna, krytyka historyczna, wybrane zagadnienia z biologii, retoryka; II rok: psychologia racjonalna, psychologia empiryczna, wybrane zagadnienia z chemii, mineralogii i geologii (ew. także z fizyki); III rok: teodycea, filozofia moralna,

historia filozofii, studium wybranych tekstów Arystotelesa i św. Tomasza, zagadnienia specjalne, np. z ontologii, pedagogika, sztuka chrześcijańska, wybrane zagadnienia z astronomii, synteza filozoficzna.

W 1931 Papież Pius XI ogłosił Konstytucję Apostolską *Deus scientiarum Dominus*, w której polecił wykładanie filozofii scholastycznej według metody i zasad św. Tomasza z Akwinu z uwzględnieniem podstawowych tez tej filozofii. Wkrótce potem krakowski ośrodek filozoficzny jezuitów uzyskał tymczasowo prawa kościelne na podstawie pisma Kongregacji do Spraw Seminariorów i Uniwersytetów z dnia 8 IX 1932. Definitywne potwierdzenie tych uprawnień przez Kongregację nastąpiło 2 II 1934 r., gdy Kongregacja stwierdziła, że opracowane przez Zakon *Statuta Facultatum Theologiae et Philosophiae in Collegiis Societatis Iesu erectarum* (Romae 1934) są zgodne z normami ogłoszonej w 1931 przez Papieża Pius XI Konstytucji Apostolskiej *Deus scientiarum Dominus* i dołączonymi do niej Ordynacjami Kongregacji. W ten sposób Krakowskie Kolegium Filozoficzne uzyskało – wraz z innymi ośrodkami jezuickimi na świecie – status Wydziału Filozoficznego o charakterze kościelnym z prawem nadawania stopnia licencjatu filozofii. Stosownie do wymogów Kościoła i Towarzystwa studia filozoficzne do licencjatu trwały wówczas 3 lata, a sposób ich odbywania był szczegółowo określony przez wymienione wyżej dokumenty kościelne i przez obowiązującą wersję *Ratio studiorum* Towarzystwa. Tego rodzaju studia odbywali jezuici w Polsce od lat trzydziestych XX w. Już jednak w 1941 r. Przełożony Generalny Towarzystwa, Włodzimierz Ledóchowski, ogłosił *ad experimentum* nową wersję *Ratio studiorum superiorum Societatis Iesu*, którą generał Jan Janssens zatwierdził definitywnie dopiero w 1954 r. Przypomniano w niej obowiązek wykładania filozofii **scholastycznej**, podano szczegółowy program studiów, zwiększono – pod wpływem rozwoju nauk, zwłaszcza przyrodniczych – zakres materiału dyscyplin związanych z filozofią i podkreślono wagę studiów specjalistycznych dla profesorów filozofii.

Po II Soborze Watykańskim. – W wyniku II Soboru Watykańskiego zaszły poważne zmiany w ustawodawstwie ogólnokościelnym dotyczącym filozofii, a w ślad za nimi także zmiany w ustawodawstwie jezuickim w tej dziedzinie. Sprawy studiów po Soborze były omawiane szczególnie podczas XXXI Kongregacji Generalnej Jezuitów w Rzymie (1965/66). Znalazły one wyraz w dokumencie wydanym przez generała Pedro Arrupe pt. *Normae generales de studiis. Lineamenta novae Rationis Studiorum Superiorum Societatis Iesu*, obowiązujące od 1968. *Normae generales* zastąpiły więc w dużej mierze dotychczasową *Ratio studiorum*. Zostawiają one poszczególnym prowincjom zakonnym i poszczególnym uczelniom dużą swobodę zarówno co do struktury i trwania

studiów (dopuszczono studia dwuletnie), jak i co do treści wykładanej filozofii. Podczas gdy dotychczasowe *Rationes studiorum* polecały wykładanie filozofii (neo)tomistycznej, to *Normae generales* stwierdzają ogólnie, że powinno się uwzględniać „zarówno ciągle wartościowe dziedzictwo filozoficzne, jak i zagadnienia aktualne” (*Tum patrimonium philosophicum perenniter validum, tum actualitas quaestionum criteria esse debent selectionis*, nr 67). Zalecenie zostało powtórzone za dekretem II Soboru Watykańskiego (*Dekret o formacji kapłańskiej*, nr 15). Powtarzają je także opracowywane później wersje statutu Wydziału i *Ordo studiorum*. Od 1980 obowiązują *Normae generales* przystosowane do wydanej w 1979 r. Konstytucji Apostolskiej *Sapientia Christiana*.

Normae generales oznaczają koniec jednolitej jezuickiej *Ratio studiorum* o zasięgu światowym. Przypomnijmy, że po raz pierwszy ogłosił ją w 1599 r. generał Klaudiusz Aquaviva i z pewnymi zmianami przetrwała ona do *Ratio studiorum*, którą w 1832 r. wydał generał Jan Roothaan.

Dokument *Normae generales* zawiera tylko „normy ogólne”; każda Prowincja zakonna lub grupa Prowincji miała jednak opracować *Ordo Regionalis Studiorum*, a wydziały filozoficzne miały przygotować nowy statut, który oprócz generała zatwierdzała także Kongregacja *pro Institutione Catholica*. Uczyniły to także Prowincje polskie. *Ordo Studiorum Provinciarum Poloniae Societatis Jesu* zatwierdził generał Pedro Arrupe w 1970 r. Wstępne zatwierdzenie *ad experimentum* (na próbę) statutu Wydziału Filozoficznego w Krakowie przez Kongregację *pro Institutione Catholica* nastąpiło w 1973 r. Po ukazaniu się Konstytucji *Sapientia Christiana* przygotowano nową wersję statutu, która wstępnie została zatwierdzona w 1984, definitywnie zaś w 1990. Według zatwierdzonych wówczas wersji statutu Wydział m.in. posiadał prawo nadawania stopni naukowych oraz proponowania kandydatów do tytułów profesorskich, które nadawał (i nadaje) Wielki Kanclerz Wydziału (każdorazowy generał jezuitów) po uzyskaniu *nihil obstat* Kongregacji *pro Institutione Catholica*.

Oprócz tego – stosownie do wymogu nowej wersji *Normae generales de studiis* z 1980 – przygotowywano *Ordo Formationis Polских Prowincji Towarzystwa Jezusowego*. Generał Peter-Hans Kolvenbach zatwierdził go po raz pierwszy w 1986, a następnie w 1993.

3. Główni filozofowie jezuickcy na przełomie XIX i XX wieku

Na przełomie XIX i XX w., a więc przed powstaniem Wydziału Filozoficznego w Krakowie, na uwagę zasługują w szczególności:

Józef Stanisław Adamski (1851-1926), autor prac monograficznych: *Studium o duszy ludzkiej* (Lwów 1901) oraz *Substancjalność i nieśmiertelność duszy ludzkiej w świetle rozumu* (Warszawa 1905).

Jan Nuckowski (1867-1920) uczył propedeutyki filozofii w Zakładzie Naukowo-Wychowawczym w Chyrowie i wydał rozprawę pt. *Zasadniczy punkt wyjścia w badaniu filozoficznym* (Kraków 1899) oraz podręcznik pt. *Początki logiki ogólnej* (Kraków 1903), który miał 3 wydania; w okresie międzywojennym był używany w niektórych seminariach duchownych, m.in. w Tarnowie.

Fryderyk Klimke (1878-1924), wykładał filozofię w Krakowie (1913/14), na Uniwersytecie w Innsbrucku i na Uniwersytecie Gregorianum w Rzymie, pisał po polsku, niemiecku i łacinie, wyd. m.in. *Der Monismus und seine philosophischen Grundlagen* (Freiburg 1911), *Der Mensch* (Graz 1908), *Institutiones historiae philosophiae* (Rzym 1924), przekład pol. pt. *Historia filozofii*, t. 1-2, Kraków 1929-30.

Stanisław Borkowski Dunin (1864-1934; także Dunin Borkowski), znany badacz Spinozy i pedagog, autor wielu prac, m.in. *Spinoza*, 1-4, (Münster 1932-1936).

Stanisław Kobyłecki (1864-1939) wstąpił do zakonu w 1885, wystąpił w 1912. Doktoryzował się u Wundta w Getyndze (1905). Zainteresowania naukowe Kobyłeckiego skupiały się na problematyce psychologii, teorii poznania i logiki matematycznej. Później był prof. Uniwersytetu Warszawskiego. Opublikował wiele prac, głównie w „Przeglądzie Powszechnym”: *Postulaty psychologii doświadczalnej* (1905/6); *Próba wstępu do krytyki poznania* (1909) oraz *Metafizyka w psychologii*, „Przegląd Polski”, 1906; *Interpretacje psychologiczne* (Warszawa 1909), *Nowa teoria tzw. jaźni*, „Przegląd Filozoficzny”, 1912.

Aleksander Rozwadowski (1883-1946), neotomista, wykładał filozofię w Kolegium Jezuitów w Nowym Sączu (1914-23) i w Papieskim Instytucie Orientalnym w Rzymie (1930-34). Opublikował m.in. *De problemate criteriologico*, „Gregorianum”, 8: 1927.

4. Kolegium Krakowskie i Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego głównym ośrodkiem filozofii jezuitów polskich

W XX w. głównym ośrodkiem filozofii jezuitów było Kolegium Krakowskie, które w 1932 r. uzyskało prawa papieskie i status Wydziału Filozoficznego. Było to uwieńczenie wieloletnich starań i wysiłków, mających na celu rozwój i pogłębienie studiów filozoficznych wśród jezuitów w Polsce.

Początki i okres międzywojenny. – Już w 1867 r. zorganizowano w Krakowie przy ul. Kopernika 26 *Seminarium Cracoviense Societatis Jesu*, obejmujące 3-letnie studia filozoficzne i 4-letnie studia teologiczne.

ne. Po dwu latach filozofia została odłączona od teologii i rozpoczęła wędrówkę po różnych miejscowościach: Śrem 1869–72, Stara Wieś 1872–85, Chyrów 1885–87, Tarnopol 1887–95, Nowy Sącz 1895–1913, Kraków 1913–14, Gräfenberg na Śląsku Opawskim (obecnie Jeseník w Czechach) 1914–15, Nowy Sącz 1915–26.

Studia opierały się wtedy na *Ratio studiorum* w wersji ogłoszonej przez generała Jana Roothaana w 1832 r. z modyfikacjami, które ją przystosowywały do warunków miejscowych, w szczególności na omówionej wyżej *Ordinatio studiorum Provinciae Galicianae S.I.* (Kraków 1911).

W 1926 r. studia teologiczne przeniesiono do Kolegium *Bobolanum* w Lublinie, a studia filozoficzne otrzymały stałą siedzibę w Kolegium Krakowskim i tak jest do dzisiaj. Jedynie podczas II wojny światowej i rok po niej (1939–46) – wskutek zajęcia kolegium na szpital wojskowy – filozofię wykładano i studiowano w Nowym Sączu. Studia teologiczne w latach wojny odbywano również w Nowym Sączu, potem do 1952 r. w Krakowie, a od 1952 r. do dziś – w Warszawie. Jak już podano wyżej, krakowski ośrodek filozoficzny jezuitów uzyskał status Wydziału i odpowiednie uprawnienia kościelne na podstawie dekretu Kongregacji do Spraw Seminariorów i Uniwersytetów z 1932 r.

Na Wydziale uczyli z reguły jezuici i nie był on otwarty dla świeckich studentów. Zgodnie z wymogami Kościoła i zakonu studia filozoficzne do licencjatu trwały wtedy 3 lata, a sposób ich odbywania był szczegółowo określony przez wymienione wyżej dokumenty kościelne i przez obowiązującą wówczas wersję *Ratio studiorum*. Tego rodzaju studia odbywali jezuici w Polsce od lat trzydziestych do lat sześćdziesiątych.

Na Wydziale studiowali klerycy jezuickcy z obu polskich prowincji oraz grupy jezuitów z innych krajów: Słowacy, Czesi, Węgrzy, Rumuni i Łotysze. W okresie międzywojennym było zwykle ok. 10 profesorów i wykładowców oraz ok. 100 studentów. Najmniej ich było w r. 1932/33 – 84, a najwięcej w r. 1935/36 – 127, w tym 9 Słowaków, 4 Czechów, 3 Łotyszów, 3 Węgrów i 1 Rumun.

W latach 1932–39 rektorem Kolegium Krakowskiego był Józef Godaczewski, który przez pierwsze dwa lata był również prefektem studiów (dziekanem). Następnie dziekanem został Eugeniusz Chomrański.

Do bardziej znanych profesorów Wydziału w okresie międzywojennym należą: Stanisław Bednarski (metodologia), Józef Chechelski (historia filozofii), Eugeniusz Chomrański (etyka), Franciszek Kwiatkowski (teodycea i kosmologia). Wcześniej, w r. 1923/24, wykłady psychologii racjonalnej – jeszcze wtedy w Nowym Sączu – prowadził Paweł Siwek, który następnie wyjechał do Rzymu, by się przygotować na profesora tej dyscypliny na Uniwersytecie Gregoriańskim.

W r. 1932/33 psychologię racjonalną i eksperymentalną wykładał sprowadzony specjalnie z Niemiec Leonard Gilen SJ, a w roku następnym wykłady psychologii racjonalnej przejął Węgier, Józef Dombi. Międzynarodową wymianę profesorów i studentów ułatwiała wówczas to, że wykłady głównych przedmiotów odbywały się w języku łacińskim.

II wojna światowa. – Według *dyspozycji prowincjalskiej* na r. 1939/40 Krakowskie Kolegium wraz z Wydziałem miało liczyć łącznie 156 osób, w tym 29 księży, 104 kleryków i 23 braci. Ale studia nie mogły się tutaj odbywać z powodu wojny i okupacji niemieckiej. Już 6 IX 1939 r. większość pokoi i sale wykładowe przeznaczono na szpital dla żołnierzy polskich. Dnia 14 X 1939 r. gestapo aresztowało rektora Wiktora Mackę i Stanisława Bednarskiego, a 10 XI wkroczyło do kolegium, spędziło jego mieszkańców do jednej sali i aresztowało 9 księży, 10 kleryków i 6 braci. Większość z nich wywieziono wkrótce do obozów koncentracyjnych, gdzie zginęło 8 z nich. W grudniu 1939 r. Niemcy zajęli urządzony w kolegium szpital.

Dnia 19 XII 1939 r. otwarto tymczasowo w Starej Wsi studium dla pierwszego rocznika filozofii. Zebrało się tam jednak tylko 8 słuchaczy, gdyż wielu miało trudności z dotarciem na miejsce studiów, m. in. z Pińska i Chyrowa. Drugi i trzeci rocznik (razem 43 osoby, które studiowały poprzednio w Krakowie) rozpoczął rok akademicki już wcześniej, bo 4 XI 1939 r. w Nowym Sączu. Od 1940 do 1946 wszystkie trzy roczniki studiowały filozofię w Nowym Sączu.

Wobec władz niemieckich Wydział posiadał nazwę *Kurs Duszpaster-ski* (Seelsorgekurs), gdyż tylko jako taki był tolerowany przez okupanta. Wykłady i inne zajęcia jednak odbywały się zgodnie z obowiązującymi przepisami ogólnokościelnymi i zakonnymi. Prefektem studiów (dziekanem) był: Antoni Kuśmierz (1939–1941) i Franciszek Górszczyk (1941–1946). W kolegium mieszkało ponad 80 osób, a studentów było 30–40. Wykładał w nim m.in. Franciszek Kwiatkowski, który tam właśnie powziął myśl opracowania i wydania drukiem całokształtu filozofii i plan ten zaczął realizować. Trzytomowe dzieło ukazało się drukiem w Krakowie w 1947 r. pt. *Filozofia wieczysta w zarysie*. W Nowym Sączu uczyli nadto: Władysław Markucki (kosmologia), Antoni Kuśmierz (1910–1967), późniejszy rektor Kolegium w Nowym Sączu i Krakowie oraz prowincjał małopolski (psychologia eksperymentalna i biologia), Stanisław Wawryn (etyka i socjologia), Bronisław Bębenek (psychologia racjonalna) i Karol Wypiór (logika i ontologia).

Podczas okupacji wielu jezuitów w Nowym Sączu było mocno zaangażowanych w niesienie pomocy potrzebującym na miejscu, więźniom obozów koncentracyjnych, przede wszystkim w Dachau poprzez prze-

syłanie paczek, prześladowanym Żydom oraz we współpracy z Ruchem Oporu i Armią Krajową. Na wyróżnienie zasługują zwłaszcza ks. Władysław Markucki i klerycy: S. Karuga, C. Białek, E. Czermiński, J. Zając.

W czasie II wojny światowej Wydział stracił kilku swych profesorów: Stanisław Bednarski zginął w 1942 r. w obozie koncentracyjnym w Dachau; Tadeusz Chabrowski został wywieziony do ZSRR i zmarł w 1941 r. w Gorki; Jan Haniewski, wywieziony do ZSRR, zmarł w 1942 r. koło Uralu; Jan Długosz w 1945 r. został wywieziony do ZSRR i pracował w obozie najpierw w Kazachstanie, a od 1952 r. na Syberii; do Polski wrócił w 1956 r.; Stanisław Krzyżanowski wskutek przejść wojennych stracił zdrowie. Józef Chechelski przeżył wojnę, gdyż na jej początku przedostał się do Francji, gdzie był duszpasterzem Polaków.

Po roku 1946. – W 1946 r. profesorowie i studenci Wydziału wrócili z Nowego Sącza do Krakowa. Stopniowo powiększano zespół profesorski, który w r. 1955/56 liczył 14 osób. Liczba studentów osiągnęła w tym właśnie roku liczbę najwyższą w całym okresie powojennym: 104. Wśród nich było 7 kleryków z zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich. W latach pięćdziesiątych na wydziale studiowało oprócz nich jeszcze 3 innych kleryków z tegoż zakonu.

Do wybitniejszych profesorów Wydziału w pierwszym ćwierćwieczu po wojnie należeli: etyk, moralista i prawnik Eugeniusz Chomrański, wybitny dydaktyk Władysław Markucki, Stanisław Wawryn, w czasie wojny profesor etyki i zagadnień społecznych, a w omawianym dwudziestopięcioleciu nie prowadzący zajęć dydaktycznych, ale piszący na tematy społeczne, oraz rozpoczynający karierę naukową Tadeusz Ślipko i Jan Sieg. Wielkie zasługi na polu dydaktycznym położył też metodolog Bronisław Natoński

Funkcję dziekana (którego do 1968, a nawet i później nazywano także prefektem studiów) pełnili: Franciszek Górszczyk 1946–1947, Władysław Markucki 1947–1957, Tadeusz Ślipko 1957–1964, Franciszek Bargieł 1964/65, Bronisław Bębenek 1965–1968, Roman Darowski 1968–1982, Jan Popiel 1982–1985, Jan Sieg 1985–1988, Ludwik Grzebień 1988–1994, ponownie Roman Darowski w latach 1994–1997 oraz Henryk Pietras od 1997 r.

Od początku działalności jezuitów w Polsce filozofię wykładano zasadniczo w języku łacińskim. Od powstania Wydziału w 1932 r. do 1966 r. po łacinie były wykładane tylko przedmioty filozofii systematycznej, tj. logika i krytyka poznania, ontologia, psychologia racjonalna, kosmologia, teologia naturalna, etyka. Korzystano wtedy w znacznej mierze z podręczników, których autorami byli profesorowie Uniwersyte-

tu Gregoriańskiego w Rzymie, m. in: C. Frick, *Logica* (zwłaszcza jej I część: *Dialectica*), J. de Vries, *Critica*, P. Dezza *Metaphysica generalis*, P. Siwek *Psychologia metaphysica*, S. De Backer, J. Hontheim, V. Remer, a nawet dawniejszy J. J. Urráburu – zwłaszcza do teologii naturalnej, P. Hoenen *Cosmologia* oraz D. Nys. W psychologii korzystano z polskiego przekładu *Psychologii eksperymentalnej*, której autorem był J. Lindworsky.

Historię filozofii oraz przedmioty pomocnicze i uzupełniające, tj. metodologię nauk, analizę tekstów źródłowych, wybrane działy matematyki, fizyki i chemii, wybrane działy biologii i antropologii (przyrodniczej), psychologię eksperymentalną, pedagogikę, zagadnienia społeczne wykładano w omawianym okresie przeważnie po polsku.

W latach 1966–68 dokonano stopniowego przejścia w wykładach filozofii systematycznej z języka łacińskiego na polski. Od 1968 r. wszystkie wykłady są po polsku.

Podstawowym podręcznikiem do historii filozofii było dzieło Władysława Tatarkiewicza, *Historia filozofii*. Korzystano również z podręcznika A. Stöckla i J. Weingärtnera w opracowaniu F. Kwiatkowskiego oraz z książki F. Klimkego (w wersji łacińskiej i polskiej). Długoletni profesor tego przedmiotu, J. Popiel, korzystał także z J. Hirschbergera.

Z jezuitów obcokrajowców szczególne miejsce – jako cytowany i czytany autor – zajmował Viktor Cathrein. Ur. 1845 r. w Brig n. Rodanem (Szwajcaria), do zakonu jezuitów wstąpił 1863, święcenia kapłańskie przyjął 1877 w Liverpool, zmarł 1931 w Akwizgranie. Profesor filozofii, zwłaszcza zagadnień moralnych, w kolegium jezuitów niemieckich w Valkenburgu w Holandii (1882-1922), jest autorem wielu prac. Niektóre z nich ukazały się w języku polskim: *Nauka moralności darwinistowskiej* (W-wa 1886); *Filozofia moralna. Wykład naukowy porządku moralnego i prawnego*. Przekład wolny z 3. pomnożonego i uzupełnionego wydania niemieckiego [*Moralphilosophie*, Freiburg 1899] przez W. Gostomskiego. Cz. 1: *Ogólna filozofia moralności*. T. 1-2, W-wa 1904, ss. XII, 217 + VIII, 259; Cz. 2: *Filozofia moralna, poszczególne i stosowana*. T. 3-4, W-wa 1904-1905, ss. VIII, 267 + VIII, 218; *Socjalizm, badanie jego podstaw i możliwości*. Przekład W. Gostomskiego z 9. znacznie rozszerz. wyd. niem. W-wa 1908, ss. XIV, 2 nlb., 328; *Katolicki pogląd na świat* (Poznań 1928).

Jego łacińska *Philosophia moralis* (Freiburg 1893, 21. wyd.: 1961), wydawana wielokrotnie, służyła jako podręcznik w wielu seminariach duchownych, także w Polsce; posługiwał się nim w wykładach m.in. Eugeniusz Chomrański.

Według Cathreina natura ludzka jest niezmienna, a normy moralne są wyrazem rzeczywistej struktury człowieka. Władza państwowa po-

winna się kierować obiektywnym dobrem obywateli i liczyć się z ich sumieniem. Cathrein przeciwstawiał się skrajnemu ewolucjonizmowi².

Stosownie do przepisów dokumentu *Normae quaedam* z 1968 r. przy promocji wyższych pracowników dydaktycznych (docent, profesor nadzwyczajny, profesor zwyczajny) oraz przy nominacji dziekana każdorazowo od 1969 r. uzyskiwano *nihil obstat* Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego (*Congregatio de Institutione Catholica*). Dopiero potem następowała odpowiednia nominacja przez wielkiego kanclerza Wydziału, którym jest każdorazowy przełożony generalny jezuitów (jego delegatem jest każdorazowy prowincjał Prowincji Polski Południowej).

5. Jaka filozofia?

Gdy chodzi o treść i charakter filozofii uprawianej przez profesorów Wydziału i na nim wykładanej oraz przekazywanej w publikacjach, do ok. 1970 r. była to filozofia neotomistyczna, dość jednolita, bliska tzw. *nurtowi esencjalnemu*, z pewnymi wątkami suarezjańskimi. Od tego czasu – zależnie od tego, co w tej filozofii przeważa – zarysowują się dwa główne nurty:

1. Filozofia inspiracji arystotelesowsko-tomistycznej, nawiązująca jednak do współczesnych kierunków filozoficznych, a w przypadku P. Lenartowicza i S. Ziemiańskiego także do nauk przyrodniczych. Do tego nurtu należą: Czesław Michalunio, * 1919 (*Logika*, Kraków 1976, filozofia poznania), Tadeusz Ślipko, * 1918 (autor fundamentalnych prac z etyki ogólnej i szczegółowej, m.in. *Zarys etyki ogólnej*, Kraków 1974, wyd. 2: 1984; *Zarys etyki szczegółowej*, Kraków 1982; *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*, Warszawa 1988; wyd. 2: Kraków 1994; *Rozdroża ekologii* – wraz z ks. Andrzejem Zwolińskim, Kraków 1999), Roman Darowski, * 1935 (*Człowiek i świat*, Kraków 1972, red.; *Człowiek: istnienie i działanie*, Kraków 1974, red.; *Filozofia człowieka*, Kraków 1995, 1996, wyd. 3 rozszerzone w druku), Bolesław Dyduła, * 1934 (*Problem charakterystyki ocen i norm moralnych*, w: *Człowiek: istnienie i działanie*, Kraków 1974), Piotr Lenartowicz, * 1934 (*Elementy teorii poznania*, Kraków 1995; *Elementy filozofii zjawiska biologicznego*, Kraków 1986), Stanisław Ziemiański, * 1931 (*Wprowadzenie do filozofii przyrody nieożywionej*, „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1993-1994, s. 149-189; *Teologia naturalna. Filozoficzna problematyka Boga*, Kraków 1995, cz. I książki: *Założenia*

² Bibliografia Filozofii Polskiej, 1896-1918, s. 360-361; *Encyklopedia Katolicka*, KUL, t. 2, k. 1367.

metafizyczne, s. 7-118 – to przegląd głównych problemów metafizycznych. – Jak wynika z powyższego wykazu, wymienieni wyżej autorzy opracowali więc całokształt filozofii, tj. wszystkie dyscypliny wchodzące tradycyjnie w zakres filozofii systematycznej.

2. Nurt filozofii dialogu: Antoni Jarnuszkiewicz, * 1949 (*Separazione e prossimità. Studio filosofico sulla possibilità di una teoria della persona humana sul metodo e sulle analisi di Emmanuel Lévinas*, Roma 1982; *Miłość i Bycie. Studium z metafizyki*, Kraków 1990; wyd. 2 rozszerzone: 1994), Jakub Gorczyca, * 1950 (*Il valore e la risposta dell'uomo. Capisaldi del pensiero filosofico di Dietrich von Hildebrand*, Roma 1984; *O odpowiedzialności – w dialogu z Martinem Buberem*, „Forum Philosophicum”, 1: 1996, s. 43-56; *Chrystus i ethos. Szkice o etyce filozoficznej w kondycji chrześcijańskiej*, Kraków 1998) – od 1999 r. na stałe profesor Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie; Adam Żak, * 1950 (*Vom reinen Denken zur Sprachvernunft. Über die Grundmotive der Offenbarungsphilosophie Franz Rosenzweigs*, Stuttgart 1987).

3. Inne dziedziny i tendencje. – Filozofię społeczną inspiracji chrześcijańskiej uprawiają Jan Sieg, * 1919 (*Powściągliwość, umiarkowanie i praca a rozwój ludów*, Warszawa 1981) i Stanisław Pyszka, * 1951 (*Prawda w polityce*, w: *Wobec socjotechniki*, 5: Kielce 1998, s. 51-102; *Chrześcijańska nauka społeczna w pytaniach i odpowiedziach*, Kraków 1993 i 1999), a analizę społeczną – Adam Żak (*Chrétiens d'Est et d'Ouest, d'une même voix*, „Objectif Europe”, 1994, n. 31-33, s. 42-49; przekład angielski i niemiecki w tym samym numerze pisma); *Stört die Kirche in Polen den sozialen Frieden?* w: 45. Kongreß „Kirche in Not”. *Osteuropa – die Christen und der Friede in der Gesellschaft*, Bd. 42, Königstein 1995, s. 93-104).

Psychologią zajmował się Eugeniusz Ożóg, a psychologią religii i ateizmu zajmuje się Stanisław Kuczkowski, * 1939 (*Psychologia kształtowania się obrazu Boga*, Kraków 1982; *Strategie wychowawcze*, Kraków 1985, *Psychologia religii*, Kraków 1991 i 1993). Ludwik Piechnik (* 1920) przez wiele lat wykładał pedagogikę i badał dzieje wychowania i szkolnictwa, głównie jezuickiego (*Dzieje Akademii Wileńskiej*, 1-4, Rzym 1983-1990). Jan Popiel (* 1914), długoletni profesor historii filozofii, zajmował się niektórymi zagadnieniami estetyki i sztuki sakralnej (*Sakralny wyraz sztuki chrześcijańskiej*, „Znak”, 1964, nr 126, s. 1427-1459).

Filozofii jezuitów w Polsce wiele prac poświęcili Roman Darowski (*Filozofia w szkołach jezuickich w Polsce w XVI wieku*, Kraków 1994; *Studia z filozofii jezuitów w Polsce w XVII i XVIII wieku*, Kraków 1998; *Studies in the Philosophy of the Jesuits in the 16th to 18th Centuries*,

Kraków 1999; *Filozofia jezuitów w Polsce w XX wieku*, Kraków 2000) i Franciszek Bargieł, * 1918 (filozofia XVII i XVIII w., monografie T. Młodzianowskiego, W. Tylkowskiego, S. Szadurskiego i innych). Henryk Pietras (* 1954) interesuje się wątkami filozoficznymi w patrystyce (*Jedność Boga, jedność świata i jedność Kościoła*, Kraków 1991), a Ludwik Grzebień, * 1939 – zagadnieniami metodologiczno-historycznymi w ogólności, a zwłaszcza historią kultury chrześcijańskiej w Polsce oraz wkładem jezuitów do jej rozwoju (zob. *Księga Pamiątkowa z okazji 60-lecia jego urodzin*, Kraków 2000). Podobną problematykę podejmuje Stanisław Obirek, ur. 1956 (*Jezuici w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1564-1668*, Kraków 1996).

Józef Bremer (* 1953) zajmuje się analityczną filozofią języka (*Rekategorisierung statt Reduktion. Zu Wilfrid Sellars' Philosophie des Geistes*, Göttingen 1997; *Wittgensteina filozofia religii*, Kraków 2000).

4. Za granicą. – Do najwybitniejszych jezuitów-filozofów należy Paweł Siwek (1893-1986), profesor wielu zagranicznych uniwersytetów (Rzym, Rio de Janeiro, Fordham w Nowym Jorku) i płodny pisarz, badacz Arystotelesa i tłumacz jego dzieł na język polski, psycholog, autor wyczerpującego podręcznika psychologii filozoficznej pt. *Psychologia metaphysica* (Roma 1932, wyd. 7: 1965, s. 651).

Za granicą pracowali również Jerzy Szaszkiewicz i Jerzy Mirewicz. Szaszkiewicz (1926-1992) był profesorem Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie. Jest autorem książek: *Relation entre le comportement et la connaissance selon Merleau-Ponty. Intelligence, liberté et réflexion*, Rome 1962); *Psychologia rationalis*, Roma 1964; *Filosofia dell'uomo*, Roma 1981 i 1989 i *Filosofia della cultura*, Roma 1988. Należy do tradycji tomistycznej, ukształtowanej w świetle interpretacji Tomasza z Akwinu i analizy ludzkiej aktywności intelektualnej, czego dokonali B. Lonergan i M. Merleau-Ponty.

Mirewicz (1909-1996) działał głównie w Londynie. Był pisarzem niezwykle płodnym, nie związanym z dydaktyką, którego znaczną część twórczości można zakwalifikować jako eseistykę filozoficzną (zob. S. Szczyrba, *Afirmacja Boga i życie moralne w ujęciu Jerzego Mirewicza TJ*, Łódź 1994).

Opublikował 25 książek oraz kilkaset artykułów. Wiele z tych prac to prawdziwa eseistyka filozoficzna, głównie z zakresu filozofii religii. Ważniejsze książki: *Mity współczesne* (Rzym 1968); *Myśli nieśmiałe* (Londyn 1975); *Zapomniani współtwórcy Europy* (Londyn 1976); *Człowiek – Miasto oblężone* (Londyn 1978); *Trzy minuty filozofii* (Londyn 1978); *Życie wewnętrzne emigracji* (Londyn 1979), *Wychowawcy Europy* (Londyn 1981); *Obrońcy Europy* (Londyn 1983); *Studzy Europy* (Londyn 1985) i *Marnotrawni synowie Europy* (Londyn 1987).

6. Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego a Papieska Akademia Teologiczna i inne uczelnie

W 1973 r. Wydział nawiązał współpracę z Sekcją Filozoficzną Papieskiego Wydziału Teologicznego (obecnie Papieska Akademia Teologiczna) w Krakowie w dziedzinie nauczania filozofii; trwa ona do dzisiaj. Współpraca początkowo polegała na tym, że niektórzy profesorowie jednej i drugiej uczelni prowadzili wykłady wspólne, tj. dla studentów obu uczelni. Przybrała ona strukturalny charakter, gdy na sugestię Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego zawarto w 1985 r. umowę o współpracy między Wydziałem Filozoficznym TJ a nowo utworzonym Wydziałem Filozofii Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (PAT). Współpraca została wtedy rozszerzona. Studenci obu uczelni mieli też odąd możliwość uczęszczania na niektóre wykłady i seminaria oraz wyboru promotorów z jednej lub drugiej uczelni. Z możliwości tych korzystali i korzystają przeważnie studenci jezuicki. W celu zapewnienia Wydziałowi Filozofii PAT liczby profesorów wymaganych do przeprowadzania habilitacji i promocji profesorskich, od 1993 r. są na nim zatrudnieni jako profesorowie etatowi następujący pracownicy Wydziału Filozoficznego TJ: Roman Darowski, Ludwik Grzebień (w 1996 r. przeszedł na Wydział Historii Kościoła), Piotr Lenartowicz i Stanisław Ziemiański. Współpraca z PAT miała do 1997 r. charakter nieodpłatny. Od 1998 r. – w związku z częściowym finansowaniem PAT z budżetu państwa – w/w profesorom etatowym przyznano pensje, które w całości przeznaczają się na pokrycie kosztów wykładów i seminariów, z jakich na PAT korzystają klerycy jezuicki.

W I połowie 1999 r. z inicjatywy Archidiecezji Krakowskiej bpi Kazimierz Nycz i Tadeusz Pieronek, rektor PAT, oraz przedstawiciele Wydziału Jezuickiego prowadzili negocjacje na temat ewentualnej unii obu uczelni i stworzenia Akademii Jana Pawła II. Rozmowy te jednak zakończyły się w maju bez podejmowania jakichkolwiek decyzji dotyczących obu uczelni.

Niektórzy pracownicy Wydziału prowadzili i prowadzą zajęcia dydaktyczne także na innych uczelniach (Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie – obecnie Uniwersytet Kard. Stefana Wyszyńskiego, Papieski Wydział Teologiczny – Sekcja *Bobolanum* w Warszawie, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, seminaria duchowne diecezjalne i zakonne Krakowa, Międzyzakonny Wyższy Instytut Katechetyczny w Krakowie i inne).

Na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie okresowo filozofię wykładali lub wykładają: Jan Popiel (estetyka), Jakub Gorczyca (etyka; od 1999 na stałe), a w USA: Piotr Lenartowicz, Stanisław Ziemiański i Jakub Gorczyca. W *Aloisianum* w Bratysławie cykl wykładów prowadził P. Lenartowicz.

7. Powstanie Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej *Ignatianum* (1999)

Jak wspomniałem wyżej, Wydział posiadał prawa kościelne od 1932 r. Na mocy zaś ustawy Sejmu z dnia 17 V 1989 r. (zob. *Bibliografia*, Stan prawny) Wydział uzyskał osobowość prawną wraz z odpowiednimi uprawnieniami, m.in. z prawem nadawania stopni naukowych, które są uznawane przez władze państwowe. Dzięki temu mogą na nim studiować i uzyskiwać stopnie także osoby świeckie. Zarządzeniem nr 3 z dnia 31 I 1996 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej potwierdziło prawo nadawania przez Wydział stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii (zob. *Bibliografia*, Stan prawny).

Rok 1999 był rokiem przełomowym dla Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego, a poniekąd także dla szkolnictwa jezuickiego w Polsce w ogóle. W tym bowiem roku, po 10 latach od otwarcia uczelni dla świeckich, nastąpiła formalna zmiana struktury i nazwy uczelni. Dotychczasowa bowiem nazwa nie odpowiadała stanowi faktycznemu, gdyż ponad 90 % studentek i studentów w tym dziesięcioleciu studiowało pedagogikę.

Podjęmowane od dłuższego czasu starania o dostosowanie formalnej struktury i nazwy uczelni do zmieniającego się jej faktycznego profilu zostały uwieńczone powodzeniem. Dnia 7 VI 1999 r. Watykańska Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego zatwierdziła jezuicką uczelnię o nazwie *Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie* (nazwa w języku włoskim występująca w dokumencie erekcyjnym: *Scuola Universitaria di Filosofia e di Pedagogia „Ignatianum”*; prot. 400/99). Uczelnia – jako kontynuacja Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego – została zatwierdzona również przez polskie władze państwowe w *Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie statusu prawnego szkół wyższych zakładanych i prowadzonych przez Kościół Katolicki*, podpisanej 1 VII 1999 r. („Dziennik Ustaw RP”, 1999, nr 63, poz. 727 z 27 VII 1999).

8. Stan obecny Uczelni

Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna *Ignatianum* jest uczelnią kościelną, należącą do Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego z siedzibą w Krakowie. Lokale *Ignatianum* znajdują się w wydzielonej części gmachu Kolegium Jezuitów w Krakowie przy ul. Kopernika 26. Na ten cel przeznaczono zwłaszcza dużą część skrzydła zachodniego, odzyskanego po przeszło 50 latach: parter, I i II piętro. Tę część gmachu odzyskiwano partiami: w połowie 1995 i pod

koniec 1996 r. po wyprowadzeniu się najpierw Kliniki Toksykologicznej Akademii Medycznej, a następnie Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej. W r. 1996/97 prowadzono remont kapitalny tej części i oddano ją do użytku w październiku 1997 r. W 1998-1999 r. dla zapewnienia uczelni odpowiednich, dużych pomieszczeń wybudowano nowe skrzydło: od zachodniego krańca Kolegium w kierunku Bazyliki. Wszystko to wiązało się z ogromnymi kosztami; z wydatną pomocą przyszedł nam głównie jezuita z różnych krajów świata. Projekt remontu i rozbudowy gmachu przygotował zespół, którym kierował inż. arch. Tadeusz Półchłopek.

Uczelnia posiada obecnie dwa wydziały: Wydział Filozoficzny i Wydział [Instytut] Pedagogiczny [Pedagogiki Religijnej] oraz związany z nim Instytut Kultury Religijnej.

Studia na Wydziale Filozoficznym trwają 4-5 lat: 3 pierwsze lata to studia podstawowe, po czym następuje specjalizacja. Studia podstawowe obejmują wykładane zwykle przedmioty główne i pomocnicze. Na razie zorganizowano 3 specjalizacje: filozofia religii, filozofia społeczna, psychologia. Filozofię studiowali dotąd prawie wyłącznie klerycy jezuicki. Od r. 1998/99 studiują ją także osoby świeckie.

W 1990/91 r. z inicjatywy Władysława Kubika na Wydziale Filozoficznym rozpoczęła działalność *Sekcja Pedagogiki Religijnej*, od 1999 r. Wydział [Instytut] Pedagogiczny. Studia na nim trwają 5 lat: 2 pierwsze lata to studia podstawowe, 3 pozostałe lata to specjalizacja. Kurs podstawowy obejmuje wybrane zagadnienia z filozofii, teologii, socjologii, psychologii i różnych działów pedagogiki. Jako specjalizację można wybrać: katechetykę, pedagogikę rodzinną lub pedagogikę opiekuńczo-wychowawczą. Pedagogikę studiują przeważnie osoby świeckie i w zdecydowanej większości kobiety.

Instytut Kultury Religijnej (IKR), powołany do życia już w 1989 r., prowadził i prowadzi 3-letnie zaoczne studium podstawowe o profilu filozoficzno-teologiczno-pedagogicznym, przeznaczone dla osób świeckich i zakonnych. Studia można kontynuować przez następne 3 lata (łącznie 6 lat) jako zaoczne studia magisterskie.

Kilka danych statystycznych – Na początku roku 2000 stan osobowy Uczelni był następujący:

Liczba samodzielnych pracowników naukowych: 25.

Liczba innych pracowników dydaktyczno-naukowych (adiunkci, asystenci, zajęcia zlecone, lektorzy): 95

Razem pracowników dydaktyczno-naukowych: 120, w tym 44 jezuitów.

Liczba studentów na studiach stacjonarnych: 604

w tym na Wydziale Filozoficznym: 104 (w tym klerycy SJ: 47)

na Wydziale [w Instytucie] Pedagogicznym: 500

Liczba studentów na studiach zaocznych (wyłącznie pedagogika): 894
Ogólna liczba studentów: 1498, w tym 20 obcokrajowców.
Liczba doktorantów – 10.

Działalność naukowo-badawcza – Główne dziedziny działalności naukowo-badawczej pracowników *Wydziału Filozoficznego* to: filozofia okresu patrystycznego, w szczególności: antropologia i kosmologia Ojców Kościoła, argumentacja Ojców za jedynością Boga; filozofia jezuitów w Polsce, polska filozofia państwa w XVI i XVII w., myśl ekonomiczno-etyczna tego okresu; ogólna metodologia nauk a metodologia nauk filozoficznych; typologia argumentów za istnieniem pierwiastka duchowego człowieka, dobro a wartość, filozofia dialogu (Buber, Rosenzweig, Rosenstock), filozofia spotkania (Lévinas); chrześcijańska nauka społeczna, zwłaszcza zasady współżycia narodowego i międzynarodowego, etyka narodu i filozofia obywatelska, etyka lekarska, etyczne aspekty kary śmierci, etyczne aspekty ekologii, płciowość człowieka, etyczne i światopoglądowe implikacje problemu aborcji; filozofia Boga a nauki przyrodnicze, zwłaszcza miejsce i rola nauk przyrodniczych w argumentacji za istnieniem Boga; filozofia religii, religia a kultura, typologia ateizmu; teoria zjawisk biologicznych, interpretacje danych paleobiologicznych, ontologia bytu ożywionego; wybrane zagadnienia filozofii języka.

Główne dziedziny działalności naukowo-badawczej pracowników *Wydziału [Instytutu] Pedagogicznego* to: historia wychowania w czasach nowożytnych i współczesnych, dzieje szkolnictwa jezuickiego w Polsce; podstawy filozoficzno-teologiczne pedagogiki chrześcijańskiej, współczesne metody wychowawcze, warunki skuteczności procesu dydaktyczno-wychowawczego, metody pedagogiki religijnej, katechetyka a formacja chrześcijańska, metodyka nauczania i wychowania w zakresie katechezy biblijnej i liturgicznej, uwarunkowania integracji wartości chrześcijańskich w procesie dydaktyczno-wychowawczym, pedagogika i socjologia rodziny, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza; psychologia religii, psychologia kształtowania się obrazu Boga, psychologia powołania.

Wydawnictwa. – W wydawnictwie książek, istniejącym przy Wydziale od 1972 r., które zainicjował i którym przez cały czas kierował Roman Darowski, wydano dotąd ponad 70 pozycji, większość w ciągu ubiegłych 10 lat (zob. wykaz m.in. w „Roczniku Wydziału”, 1997-1998, s. 231-235; 1999, s. 189-190, oraz w „Forum Philosophicum”, 3: 1998, s. 299-302). Wśród autorów byli głównie profesorowie i wykładowcy Wydziału. Wobec trudności z rejestracją wydawnictwa uczelnianego początkowo książki wydawano pod firmą jezuickiego Wydawnictwa

Apostolstwa Modlitwy. Gdy 1990 r. rozszerzono działalność Wydziału i utworzono Sekcję Pedagogiki Religijnej, zaszła potrzeba publikacji związanych z jej działalnością. Wtedy właśnie wyodrębniono publikacje nie-filozoficzne, tworząc dział: *Publikacje Instytutu Kultury Religijnej*. Niektóre pozycje w latach 90-tych ukazywały się w koedycji z jezuickim Wydawnictwem WAM.

Do 1988 r. Wydział nie posiadał własnego czasopisma, choć ponawiano próby jego wydawania, ale władze państwowe nie wyrażały na to zgody. Pracownicy Wydziału publikowali więc swe prace albo w formie książek, na które niekiedy uzyskiwano zezwolenie, albo w formie artykułów w czasopismach wydawanych przez innych. Od 1988 r. jest wydawany „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, który zamieszczał prace naukowe i informacje o działalności uczelni. Od 1996 r. zamieszcza on zasadniczo informacje o działalności Wydziału, natomiast prace naukowe publikowane są w roczniku „Forum Philosophicum”. Dotąd ukazało się 8 tomów „Rocznika”. Redagowali je: Roman Darowski, Ludwik Grzebień i Stanisław Ziemiański; redaktorem t. 6 i 7 był Marek Majczyna, t. 8 – Jakub Kołacz.

Od 1990 z inicjatywy Zbigniewa Marka wychodzi czasopismo „Horyzonty Wiary”, jako organ najpierw Instytutu Kultury Religijnej, od numeru 19, tj. od 1994 r. – Sekcji Pedagogiki Religijnej, a od 2000 r. jako pismo Wydziału [Instytutu] Pedagogicznego. Przez pierwsze dwa lata ukazywało się 5 zeszytów rocznie, a od r. 1992 pismo jest kwartalnikiem. Do połowy 2000 r. ukazały się 42 numery o objętości po ok. 90 stron formatu A5.

Od 1996 r. z inicjatywy Romana Darowskiego ukazuje się „Forum Philosophicum”, rocznik o objętości ok. 300 stron formatu B5. Ma on charakter międzynarodowy, co podkreśla:

- 1) ogólnie zrozumiały tytuł łaciński;
- 2) wprowadzenie znacznej liczby (przynajmniej połowa) artykułów w językach obcych: angielskim, francuskim, hiszpańskim, niemieckim, włoskim i łacińskim;
- 3) zamieszczanie po artykułach w języku polskim obszernych streszczeń w jednym z wyżej wymienionych języków obcych.

Artykuły w językach obcych posiadają obszerne streszczenia w języku polskim.

Celem czasopisma jest „otwarcie się na Europę” i wzięcie szerszego niż dotąd udziału w światowym, a zwłaszcza europejskim życiu filozoficznym.

Dzięki „Forum Philosophicum” możliwa się stała międzynarodowa wymiana czasopism; w 2000 r. na zasadzie wymiany Biblioteka Filozoficzna SJ otrzymuje ponad 80 czasopism krajowych i ponad 50 zagranicznych; są to przeważnie czasopisma filozoficzne.

Od 1998 r. z inicjatywy Władysława Kubika Sekcja Pedagogiki Religijnej wydaje „Rocznik Sekcji Pedagogiki Religijnej”.

Biblioteki – Działalności naukowo-dydaktycznej Uczelni służą: specjalistyczna Biblioteka Filozoficzna oraz Biblioteka Naukowa Księży Jezuitów. Kierunek kompletowania zbiorów obu bibliotek: literatura filozoficzna, pedagogiczna i teologiczna w języku polskim i językach obcych, publikacje z zakresu kultury, *jesuitica*.

Biblioteka Filozoficzna (dyr. Czesław Michalunio) posiada ok. 90 tys. woluminów i ponad 150 czasopism bieżących, w tym połowa zagranicznych.

Biblioteka Naukowa (dyr. Ludwik Grzebień) posiada ok. 220 tys. woluminów książek (ok. 160 tys. tytułów), w tym ok. 25 tys. woluminów starych druków (19 tys. tytułów); ok. 2000 tytułów czasopism, w tym ok. 150 czasopism bieżących, z czego ok. 50 zagranicznych. Obie biblioteki są skomputeryzowane i dostępne w Internet pod adresem: www.jezuitci.krakow.pl/bibl/i.htm

9. Towarzystwo Naukowe

Przy Wydziale Filozoficznym TJ od 1951 r. działało i działa Towarzystwo Naukowe Księży Jezuitów. Powstało z inicjatywy Jana Poplatka SJ, a formalnie zostało powołane do życia 24 III 1951 r. decyzją Prowincjała Wojciecha Krupy. Określono wówczas, że „zadaniem Towarzystwa jest wytworzenie atmosfery naukowej na Wydziałach Teologicznym i Filozoficznym [mieszczących się wtedy w Kolegium Krakowskim], a środkiem do jego osiągnięcia będzie osobista praca badawcza członków Towarzystwa, wyrażająca się w posiedzeniach naukowych i ewentualnych publikacjach”. Przez pierwsze półtora roku Towarzystwo nosiło nazwę: „Towarzystwo Naukowe Profesorów Wydziału Teologicznego i Filozoficznego Księży Jezuitów w Krakowie”. Po przeniesieniu w 1952 r. Wydziału Teologicznego do Warszawy, przyjęto nazwę „Towarzystwo Naukowe Księży Jezuitów w Krakowie”, którą posiada do dzisiaj. Statut opracowany wstępnie w 1951 r. został formalnie zatwierdzony w 1976 r. Pierwszym prezesem Towarzystwa był J. Poplatek, a po jego śmierci w 1955 r. – Jan Popiel 1955–59 i Andrzej Bober 1959–70. Długoletnim sekretarzem Towarzystwa był Bronisław Natoński 1953–67, a po nim Kazimierz Drzymała 1967–72.

W 1970 r. decyzją prowincjała Stanisława Nawrockiego Towarzystwo otrzymało nazwę: „Towarzystwo Naukowe Filozoficzno-Historyczne Księży Jezuitów w Krakowie”, a jego przewodniczącym został mianowany Roman Darowski, który tego samego roku został wybrany na przewodniczącego Sekcji Filozoficznej Polskiego Towarzystwa Teologicz-

nego w Krakowie. Z tego względu do 1974 r. zebrania obu gremiów odbywały się razem w Kolegium Krakowskim.

Działalność Towarzystwa w nieco zmienionej formie, tj. jako Towarzystwo Naukowe Księży Jezuitów, ale przy Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie i o profilu przeważnie filozoficznym, wznowił w 1976 r. Roman Darowski, który był przewodniczącym do 1982 r. Potem Towarzystwem kierowali: Stanisław Ziemiański 1982–88, Adam Żak 1988–94 i Piotr Lenartowicz od 1995.

Posiedzenia Towarzystwa odbywały się kilka razy w roku. Brali w nich udział jezuici: głównie profesorowie i studenci Wydziału. Niekiedy – zwłaszcza jako prelegentów – zapraszano również osoby z zewnątrz. Zebrania – zależnie od prelegenta, tematyki i terminu – gromadziły od dziesięciu do kilkudziesięciu uczestników; zwykle było ich kilkunastu. Wiele prac przedstawionych na zebraniach później opublikowano.

10. Podsumowanie

Z powyższych danych wynika, że dorobek jezuickich filozofów w Polsce w XX w. jest znaczący, zarówno w dziedzinie badań naukowych, których wyniki udostępniano w formie artykułów, książek, recenzji itp., jak i w dziedzinie dydaktycznej. Ta druga dziedzina, uprawiana przez jezuitów w Krakowie przez trzy ćwierci XX w., rozwijała się bardzo znacznie dopiero w ostatnich 10 latach – po otwarciu uczelni także dla świeckich – tak że obecnie studiuje na niej łącznie 1500 studentek i studentów. Wprawdzie studium oni przeważnie pedagogikę, ale w programie swych studiów mają oni również sporo filozofii.

W tym kontekście spontanicznie rodzi się pytanie o to, których spośród filozofów jezuitów trzeba uznać za najwybitniejszych w dobiegającym końcu stulecia? Niełatwo odpowiedzieć na to pytanie i zapewne nie wszystkich w pełni zadowoli poniższa odpowiedź. Na podstawie jednak moich długoletnich prac i studiów nad tą filozofią, na podstawie częstej refleksji nad nią i konsultacji z innymi – opowiadam się za następującymi trzema najwybitniejszymi jej przedstawicielami:

1. Paweł Siwek (1893-1986), historyk filozofii i filozof na skalę europejską, a nawet światową, badacz o wielostronnych zainteresowaniach, pisarz, tłumacz i wydawca, autor 40 książek w 7 językach.

2. Tadeusz Ślipko (* 1918), etyk, autor pierwszego w języku polskim pełnego podręcznika etyki oraz wielu prac o aktualnej tematyce etycznej (m.in. bioetyka, ekologia), w których przedstawia wiele oryginalnych poglądów.

3. Franciszek Kwiatkowski (1888-1949), niezwykle płodny pisarz filozoficzny i teologiczny, autor pierwszego w języku polskim opracowania całokształtu filozofii neotomistycznej (*Filozofia wieczysta w zarysie*, Kraków 1947, t. 1-3) oraz współautor historii filozofii, która w okresie międzywojennym w ciągu 5 lat miała 3 wydania. Do wydania 3. dołączył *Historię filozofii w Polsce*, biorąc za podstawę swego opracowania tekst Maurycego Straszewskiego.

Badania nad filozofią jezuitów w Polsce od XVI do XX w., jakie prowadzę od wielu lat, uświadamiały mi wielokrotnie prawdę, że władze zakonne przywiązywały dużą wagę do tego, by zarówno jezuici, jak i ich uczniowie odbywali rzetelne studia filozoficzne i starały się stwarzać sprzyjające ku temu warunki. Ta troska jest widoczna szczególnie od czasu, gdy Kolegium Krakowskie uzyskało status Wydziału Filozoficznego, który podlegał nadzorowi i kontroli oficjalnych czynników z zewnątrz: Jezuickiej Kurii Rzymskiej i Watykańskiej Kongregacji do Spraw Studiów. Wolno żywić nadzieję, że duże, pozytywne zmiany, jakie zachodziły u jezuitów w Krakowie w ostatnim dziesięcioleciu, są dobrym prognostykiem także dla przyszłości szkolnictwa jezuickiego w Polsce, w tym także dla filozofii.

11. Bibliografia

Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy, Wrocław 1971; F. Paluszkiwicz, *Mały słownik jezuitów polskich*, Warszawa 1991; *Słownik polskich teologów katolickich*; L. Grzebień, *Słownik jezuitów polskich*, Kraków 1993 (maszynopis w głównych bibliotekach polskich); *Bibliografia filozofii polskiej, 1831-1918, passim*; R. Darowski, *Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie 1932-1988*, „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1988, Kraków 1989, s. 5-39; R. Darowski, *Z dziejów formacji filozoficznej jezuitów po r. 1945*, „Nasze Wiadomości”, z. 6, Kraków 1981, s. 16-29; *Statut Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie*, 1990, „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1991-1992, Kraków 1993, s. 9-25; R. Darowski, *Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie*, „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1997-1998, Kraków 1998, s. 7-20; Informacje o działalności Wydziału, bibliografię profesorów itp. podają także pozostałe tomy „Rocznika Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego” z lat 1988-1999 oraz „Nasze Wiadomości” i „Nasze Sprawy”; *Informator filozofii polskiej*. Kraków 1995, s. 45-46 oraz *passim*; *Informator Nauki Polskiej*, nowsze wydania; *Encyklopedia*

wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, Kraków 1996, s. 155-163 (hasło: Filozofia), 767-770 (Wydział Filozoficzny TJ), 698-699 (Towarzystwo Naukowe Księży Jezuitów), zob. także hasła osobowe; R. Darowski, *Towarzystwo Naukowe Księży Jezuitów w Krakowie: 1951-1981*. „Nasze Wiadomości”, z. 7, 1982, s. 83-94; *Towarzystwo Naukowe Księży Jezuitów w Krakowie 1951-1988*. „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1988, s. 41-48; R. Darowski, „Forum Philosophicum”, „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1999, s. 124-137; R. Darowski, *Najnowsza filozofia jezuitów w Polsce*, „Edukacja Filozoficzna”, vol. 29, 2000.

Stan prawny: *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w PRL* z 17 V 1989 („Dziennik Ustaw” z 23 V 1989, nr 29 poz. 154); *Umowa między Rządem PRL a Konferencją Episkopatu Polski* z 30 VI 1989 („Monitor Polski” z 15 VII 1989, nr 22, poz. 174 – przedruk obu dokumentów w: „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1989, Kraków 1990, s. 5-17); *Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 I 1996 r. w sprawie stwierdzenia uprawnień do nadawania stopni naukowych*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Edukacji Narodowej”, Warszawa, dnia 15 III 1996 r., nr 3, poz. 10; przedruk w: „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1995-1996, Kraków 1996, s. 11-12; *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie statusu prawnego szkół wyższych zakładanych i prowadzonych przez Kościół Katolicki*, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”, 1999, nr 63, poz. 727 z 27 VII 1999; przedruk w „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1999 (tamże dokument Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego z 7 VI 1999 r. w oryginale włoskim i jego polski przekład).

Dalsze dane na omawiany temat można znaleźć w: Archiwum Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej *Ignatianum* w Krakowie, ul. Kopernika 26 (zob. zwłaszcza: *Kronika*, Tezy do egzaminów *ex universa philosophia*, Bibliografia profesorów, różne dokumenty i materiały) oraz Archiwum Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (Mały Rynek 8), zwłaszcza dawniejsze źródła i materiały dotyczące Wydziału Filozoficznego.

Roman DAROWSKI SJ

LA PHILOSOPHIE DES JÉSUITES EN POLOGNE AU XX^e SIÈCLE

Résumé

La Ratio studiorum

L'enseignement de la philosophie, sa promotion et sa propagation chez les jésuites en Pologne au début du XX^e siècle était basé surtout sur deux documents provenant déjà du XIX^e siècle : la *Ratio studiorum* admise pour la première fois en 1599, dont la version modernisée a été approuvée par le général Jan Roothaan en 1832, et l'encyclique du pape Léon XIII *Aeterni Patris* de 1879.

Selon la nouvelle version de la *Ratio studiorum*, le but des études philosophiques fut non seulement la préparation aux études théologiques – comme jadis – mais aussi la préparation à d'autres ministères, au développement intellectuel des étudiants et au perfectionnement de leur volonté.

L'innovation la plus importante concerne la doctrine à enseigner. La recommandation d'exposer la philosophie d'Aristote a été remplacée par une autre formule : „Dans les questions d'une certaine importance, le professeur de philosophie ne s'éloigne pas de la doctrine, admise généralement par les académies” (*Regulae professoris philosophiae*, nro. 5). Ceci a permis de tenir compte des courants nouveaux et des acquisitions modernes des sciences naturelles.

Dans la deuxième moitié du XIX^e siècle, on note une renaissance de la philosophie et de la théologie thomistes, dite *néothomisme*, surtout grâce à l'encyclique du pape Léon XIII *Aeterni Patris* (1879).

Approuvée en 1911 par le général Fr. Wernz et ensuite imprimée, l'*Ordinatio studiorum Provinciae Galicianae S.I.* (Cracovie 1911, 50 pages) applique les normes contenues dans la *Ratio studiorum* et dans l'encyclique *Aeterni Patris* aux circonstances concrètes en Pologne (Galicie). Elle souligne que les études doivent avoir pour objet principal la philosophie **scolastique** (nro. 29).

En 1931, le pape Pie XI a promulgué la Constitution Apostolique *Deus scientiarum Dominus* dans laquelle il a recommandé l'étude de la philosophie scolastique conformément à la méthode et aux principes de St. Thomas d'Aquin. Une année plus tard, le centre philosophique de jésuites à Cracovie a obtenu le statut de faculté ecclésiastique de philosophie ainsi que le droit de conférer le degré de licence. Les études se poursuivaient alors selon les *Statuta Facultatum Theologiae et Philosophiae in Collegiis Societatis Iesu erectarum*, élaborés par les jésuites et publiés à Rome en 1934.

Les études philosophiques en vue de la licence duraient 3 ans et la manière de les faire était déterminée par les documents ecclésiastiques mentionnés ci-dessus et par la *Ratio studiorum* jésuite alors en vigueur. A partir de cette date, les jésuites polonais faisaient des études de ce genre. Mais déjà en 1941, le Préposé Général de la Compagnie, Wladimir Ledóchowski, a promulgué *ad experimentum* une nouvelle version de la *Ratio studiorum superiorum Societatis Iesu* que le général Jan Janssens a approuvé définitivement seulement en 1954. On y a rappelé de nouveau l'obligation de faire des cours de philosophie scolastique, on a donné les programmes d'études et on a souligné l'importance des études spéciales pour bien préparer les futurs professeurs de philosophie.

Après le Concil Vatican II

A la suite du Concil Vatican II, de grands changements sont survenus dans la législation de l'Eglise au sujet de la philosophie et en conséquence dans la législation de la Compagnie de Jésus. Les questions des études ont été traitées par la Congrégation Générale XXXI (1965/66). Après cela, le général Pedro Arrupe a approuvé le document *Normae generales de studiis. Lineamenta novae Rationis Studiorum Superiorum Societatis Iesu*, en vigueur de 1968. Les *Normae generales* ont succédé, dans une large mesure, à la *Ratio studiorum*. Elles laissent à chaque province de l'Ordre et même à chaque institution / établissement une liberté relativement grande quant à la structure et la durée des études, ainsi qu'à la doctrine à suivre. Tandis que les *Rationes studiorum* jusqu'ici imposaient la philosophie (néo)thomiste, les *Normae generales* s'expriment de façon générale : il faut tenir compte „du patrimoine éternel ainsi que des questions actuelles” (*Tum patrimonium philosophicum perenniter validum, tum actualitas quaestionum criteria esse debent selectionis*, nro. 67). Cette recommandation a été puisée au décret du Concil Vatican II (*Décret sur la formation des prêtres*, nro. 15). Cette expression revient dans les versions postérieures du statut de la Faculté et de l'*Ordo studiorum*. A partir de 1980, sont en vigueur les

Normae generales, adaptées à la Constitution Apostolique *Sapientia Christiana* promulguée en 1979 par le pape Jean Paul II.

Les *Normae generales* mettent fin à la *Ratio studiorum* uniforme et homogène à l'échelle globale, internationale – donc la même pour toute la Compagnie.

Le document *Normae generales* contient seulement les „normes générales”. C'est pourquoi chaque province de l'Ordre, ou un groupe de provinces, devait préparer un *Ordo Regionalis Studiorum*, et les facultés de philosophie devaient préparer un nouveau *statut* qui devait être approuvé – outre par le général – aussi par la Congrégation Vaticane *pro Institutione Catholica*. Les Provinces polonaises et la Faculté de Philosophie de Cracovie l'ont fait également. L'*Ordo Studiorum Provinciarum Poloniae Societatis Jesu* a été approuvé par le général Pedro Arrupe en 1970 r. L'approbation *ad experimentum* du statut de la Faculté par la Congrégation a eu lieu en 1973 r. Après la parution de la Constitution *Sapientia Christiana* en 1979, on a préparé une nouvelle version du statut, approuvée d'abord en 1984, et de façon définitive en 1990. C'est ainsi que la Faculté a obtenu, entre autres, le droit de conférer tous les degrés académiques et de proposer les candidats aux titres de professeurs qui sont nommés par le grand chancelier de la Faculté, le général de l'ordre, après avoir obtenu le *nihil obstat* de la Congrégation *pro Institutione Catholica*.

Principaux philosophes au début du siècle

Il faut signaler ici les auteurs suivants : Józef Stanisław Adamski (1851-1926), auteur des travaux monographiques : *Studium o duszy ludzkiej* [Etude sur l'âme humaine] (Lwów 1901) et *Substancjalność i nieśmiertelność duszy ludzkiej w świetle rozumu* [La substantialité et l'immortalité de l'âme humaine à la lumière de la raison] (Warszawa 1905).

Jan Nuckowski (1867-1920) enseigna la propédeutique de la philosophie à l'Etablissement scolaire pour les jeunes laïcs à Chyrów ; il a publié une dissertation *Zasadniczy punkt wyjścia w badaniu filozoficznym* [Le point essentiel de départ dans la recherche philosophique] (Kraków 1899) et un manuel *Początki logiki ogólnej* [Rudiments de logique générale] (Kraków 1903) en 3 éditions.

Fryderyk Klimke (1878-1924) enseigna la philosophie à Cracovie (1913/14), Innsbruck et à l'Université Grégorienne de Rome ; il écrivait en polonais, allemand et latin. Il publia notamment : *Der Monismus und seine philosophischen Grundlagen* (Freiburg 1911), *Der Mensch* (Graz 1908), *Institutiones historiae philosophiae* (Rome 1924), traduction polonaise sous le titre *Historia filozofii*, t. 1-2, Kraków 1929-30.

Stanisław Borkowski Dunin (1864-1934 ; écrit aussi : Dunin Borkowski), célèbre chercheur de Spinoza et pédagogue, auteur de plusieurs travaux, entre autres : *Spinoza*, 1-4, Münster 1932-1936.

Stanisław Kobylecki (1864-1939), entré dans la Compagnie en 1885, la quitta en 1912. Docteur chez Wundt à Göttingen (1905). Il s'intéressait à la psychologie, à la théorie de la connaissance et à la logique mathématique. Plus tard, il a été professeur à l'Université de Varsovie. Il a publié plusieurs travaux, avant tout dans la revue „Przegląd Powszechny” : *Postulaty psychologii doświadczalnej* [Postulats de la psychologie expérimentale] (1905/6) ; *Próba wstępu do krytyki poznania* [Essai d'introduction à la critique de la connaissance] (1909) oraz *Metafizyka w psychologii* [La métaphysique dans la psychologie], „Przegląd Polski”, 1906 ; *Interpretacje psychologiczne* [Interprétations psychologiques] (Warszawa 1909), *Nowa teoria tzw. jaźni* [Une nouvelle théorie du moi psychologique], „Przegląd Filozoficzny”, 1912.

Aleksander Rozwadowski (1883-1946), néothomiste, enseigna la philosophie au Collège des Jésuites à Nowy Sącz (1914-23) et à l'Institut Pontifical Oriental à Rome (1930-34). Il a publié entre autres *De problemate criteriologico*, „Gregorianum”, 8: 1927.

Au XX^e siècle, le Collège des Jésuites à Cracovie et – à partir de 1932 – la Faculté de Philosophie érigée par la Congrégation Vaticane *pro Institutione Catholica* dans le même Collège fut le principal centre philosophique des jésuites en Pologne, cependant réservé seulement aux jésuites.

Quelle philosophie ?

Quant au contenu et à la caractéristique de la philosophie (la doctrine) enseignée à la Faculté et cultivée par les professeurs, ainsi que dans leurs publications, c'était à peu près jusqu'en 1970 – une philosophie néothomiste, assez homogène, proche du *courant essentialiste*, avec certains traits suaréziens. Après 1970 – suivant ce qui prévaut dans cette philosophie, on peut y distinguer deux courants principaux :

1. La philosophie d'inspiration aristotélico-thomiste qui cependant tient compte des courants philosophiques contemporains et – dans le cas de P. Lenartowicz et S. Ziemiański – aussi des sciences naturelles. A ce courant appartiennent : Czesław Michalunio, * 1919 (*Logika*, Kraków 1976, philosophie de la connaissance), Tadeusz Ślipko, * 1918 (auteur des travaux fondamentaux d'éthique générale et particulière, entre autres : *Zarys etyki ogólnej* [Précis d'éthique générale], Kraków 1974, 2^e éd. : 1984 ; *Zarys etyki szczegółowej* [Précis d'éthique particulière], Kraków 1982; *Granice życia. Dylematy współ-*

czesnej bioetyki [Les limites de la vie. Dilemmes de la bioéthique contemporaine], Warszawa 1988 ; 2^e éd. : Kraków 1994 ; *Rozdroża ekologii* [Carrefours de l'écologie]), Roman Darowski, * 1935 (*Człowiek i świat* [L'homme et le monde], Kraków 1972, réd. ; *Człowiek : istnienie i działanie* [L'homme : son essence et son existence], Kraków 1974, réd. ; *Filozofia człowieka* [La philosophie de l'homme], Kraków 1995, 1996, 3^e éd. augmentée sous presse), Bolesław Dyduła, * 1934 (*Problem charakterystyki ocen i norm moralnych* [Le problème de la caractéristique des évaluations et des normes morales], w: *Człowiek: istnienie i działanie*, Kraków 1974); Piotr Lenartowicz, * 1934 (*Elementy teorii poznania* [Eléments de théorie de la connaissance], Kraków 1995 ; *Elementy filozofii zjawiska biologicznego* [Eléments de philosophie du phénomène biologique], Kraków 1986), Stanisław Ziemiański, * 1931 (*Wprowadzenie do filozofii przyrody nieożywionej* [Introduction à la philosophie de la nature inanimée], „Rocznik Wydziału Filozoficznego TJ w Krakowie”, 1993-1994, p. 149-189 ; *Teologia naturalna. Filozoficzna problematyka Boga* [Théologie naturelle. Problématique philosophique de Dieu], Kraków 1995, la I^e partie du livre : *Założenia metafizyczne* [Présupposés métaphysiques], p. 7-118 – c'est la revue des problèmes métaphysiques fondamentaux. – Les auteurs cités plus haut ont préparé et publié l'exposition de l'ensemble de la philosophie, c'est-à-dire de toutes les disciplines qui appartiennent traditionnellement à la philosophie systématique.

2. Le courant de philosophie du dialogue : Antoni Jarnuszkiewicz, * 1949 (*Separazione e prossimità. Studio filosofico sulla possibilità di una teoria della persona humana sul metodo e sulle analisi di Emmanuel Lévinas*, Roma 1982 ; *Miłość i Bycie. Studium z metafizyki* [L'Amour et l'Etre. Etude de métaphysique], Kraków 1990 ; 2^e éd. augmentée : 1994), Jakub Gorczyca, * 1950 (*Il valore e la risposta dell'uomo. Capisaldi del pensiero filosofico di Dietrich von Hildebrand*, Roma 1984 ; *O odpowiedzialności – w dialogu z Martinem Buberem* [Sur la responsabilité – en dialogue avec Martin Buber], „Forum Philosophicum”, 1: 1996, p. 43-56 ; *Chrystus i ethos. Szkice o etyce filozoficznej w kondycji chrześcijańskiej* [Christ et éthos. Esquisses sur l'éthique philosophique dans la condition chrétienne], Kraków 1998 – professeur de l'Université Grégorienne à Rome, 1999–; Adam Żak, * 1950 (*Vom reinen Denken zur Sprachvernunft. Über die Grundmotive der Offenbarungsphilosophie Franz Rosenzweigs*, Stuttgart 1987).

3. Autres domaines et tendances : Quant à la philosophie sociale d'inspiration chrétienne ont trouvé les travaux de : Jan Sieg, * 1919 (*Powściągliwość, umiarkowanie i praca a rozwój ludów* [Tempérance,

modération et travail et développement des peuples], Warszawa 1981) ; et Stanisław Pyszka, * 1951 (*Prawda w polityce* [La vérité dans la politique], dans : *Wobec socjotechniki* [En face de la sociotechnique], 5: Kielce 1998, p. 51-102 ; *Chrześcijańska nauka społeczna w pytaniach i odpowiedziach* [La doctrine sociale chrétienne : questions et réponses], Kraków 1993 i 1999) ; de l'analyse sociale est faite par Adam Żak (*Chrétiens d'Est et d'Ouest, d'une même voix*, „Objectif Europe”, 1994, n. 31-33, p. 42-49 ; la version anglaise et allemande dans le même numéro de la revue ; *Stört die Kirche in Polen den sozialen Frieden*, dans : 45. Kongreß „Kirche in Not. Osteuropa – die Christen und der Friede in der Gesellschaft, Bd. 43, Königstein 1995, p. 93-104).

Eugeniusz Ożóg s'intéressaient à la psychologie, tandis que Stanisław Kuczkowski, * 1939, avait fait des études sur la psychologie de la religion et de l'athéisme (*Psychologia kształtowania się obrazu Boga* [La psychologie de la formation de l'image de Dieu], Kraków 1982 ; *Strategie wychowawcze* [Stratégies éducatives], Kraków 1985, *Psychologia religii* [Psychologie de la religion], Kraków 1991 et 1993). Ludwik Piechnik (* 1920) pendant plusieurs années donnait des cours de pédagogie et faisait des recherches sur l'histoire de l'éducation et des écoles, surtout celles des jésuites (*Dzieje Akademii Wileńskiej* [Histoire de l'Académie de Vilna], 1-4, Rome 1983-1990). Jan Popiel (* 1914), pendant plusieurs années, professeur d'histoire de la philosophie, s'intéressait à des questions d'esthétique et d'art sacré (*Sakralny wyraz sztuki chrześcijańskiej* [L'expression sacrée de l'art chrétienne], „Znak”, 1964, nro. 126, p. 1427-1459). Roman Darowski a consacré plusieurs travaux à la philosophie des jésuites en Pologne (*Filozofia w szkołach jezuitów w Polsce w XVI wieku* [La philosophie dans les écoles jésuites en Pologne au XVI^e siècle], Kraków 1994 ; *Studia z filozofii jezuitów w Polsce w XVII i XVIII wieku* [Etudes sur la philosophie des jésuites en Pologne au XVII^e et XVIII^e siècle], Kraków 1998 ; *Studies in the Philosophy of the Jesuits in the 16th to 18th Centuries*, Kraków 1999 ; *Filozofia jezuitów w Polsce w XX wieku* [La philosophie des jésuites en Pologne au XX^e siècle], Kraków 2000) ; de même Franciszek Bargieł, * 1918 (philosophie du XVII^e et XVIII^e siècle, monographies de T. Młodzianowski, W. Tylkowski, S. Szadurski et d'autres).

Henryk Pietras (* 1954) s'intéresse aux questions philosophiques de la patristique (*Jedność Boga, jedność świata i jedność Kościoła* [Unité de Dieu, unité du monde et unité de l'Eglise], Kraków 1991), Ludwik Grzebień, (* 1939) – aux questions méthodologiques et historiques en général, et surtout à l'histoire de la culture chrétienne en Pologne et à la contribution des jésuites à son développement (cf. *Księga Pamiątkowa* à l'occasion des 60 ans de sa naissance, Kraków 2000). Stanisław Obirek (* 1956) s'intéresse à la même problématique (*Jezuici w Rzeczy-*

pospolitej Obojga Narodów w latach 1564-1668 [Les jésuites dans la République des deux Nations, 1564-1668]).

Józef Bremer (* 1953) s'occupe de la philosophie analytique de la langue (*Rekategorisierung statt Reduktion. Zu Wilfrid Sellars' Philosophie des Geistes*, Göttingen 1997 ; *Wittgensteina filozofia religii*, Kraków 2000).

A l'étranger

Parmi les jésuites-philosophes les plus éminents, on trouve Paweł SIWEK (1893-1986), professeur de quatre universités étrangères (Gregorianum à Rome, Rio de Janeiro, Fordham à New York, Lateranum à Rome) et écrivain fécond, chercheur de la philosophie d'Aristote, éditeur et traducteur de ses œuvres en polonais, psychologue, auteur d'un manuel détaillé de psychologie philosophique *Psychologia metaphysica* (Rome 1932, 7e éd.: 1965, 651 pages).

À l'étranger, ont travaillé également Szaszkiewicz et Mirewicz. Jerzy SZASZKIEWICZ (1926-1992), professeur de l'Université Grégorienne à Rome, est l'auteur des livres : *Relation entre le comportement et la connaissance selon Merleau-Ponty. Intelligence, liberté et réflexion*, Rome 1962, *Psychologia rationalis*, Roma 1964 ; *Filosofia dell'uomo*, Roma 1981 et 1989 i *Filosofia della cultura*, Roma 1988.

Jerzy MIREWICZ (1909-1996), actif surtout à Londres, écrivain fort productif, non lié à l'enseignement. Une grande partie de sa production littéraire peut être qualifiée d'essais philosophiques qui appartiennent à la philosophie de la religion ; cf. S. Szczyrba, *Afirmacja Boga i życie moralne w ujęciu Jerzego Mirewicza TJ* [L'affirmation de Dieu et la vie morale selon J. Mirewicz], Łódź 1994). Il a publié beaucoup d'articles et 25 livres, entre autres : *Mity współczesne* [Mythes contemporains], Rome 1968 ; *Myśli nieśmiałe* [Pensées timides], Londres 1975 ; *Zapomniani współtwórcy Europy* [Fondateurs oubliés de l'Europe], Londres 1976 ; *Człowiek — Miasto oblężone* [L'homme – cité assiégé], Londres 1978 ; *Trzy minuty filozofii* [Trois minutes de sagesse], Londre 1978 ; *Życie wewnętrzne emigracji* [La vie intérieure de l'émigration polonaise], Londres 1979 ; *Wychowawcy Europy* [Educateurs de l'Europe], Londres 1981 ; *Obrońcy Europy* [Défenseur de l'Europe], Londres 1983 ; *Śludzy Europy* [Serviteurs de l'Europe], Londres 1985 et *Marnotrawni synowie Europy* [Fils prodigues de l'Europe], Londres 1987.

À partir de 1973, il y a eu toujours une stricte collaboration entre la Faculté de Philosophie SJ et la Faculté Pontificale de Théologie à Cracovie, transformée en 1981 en Académie Pontificale de Théologie. Cette collaboration était multiforme, et maintenant, grâce à elle, les

étudiants des deux écoles ont libre accès à des cours donnés dans les deux écoles ; à partir de 1993, 4 jésuites sont professeurs à l'Académie Pontificale de Théologie.

Certains professeurs de la Faculté donnent aussi des cours ailleurs, par exemple à l'Académie de Théologie Catholique à Varsovie – actuellement l'Université Card. Stefan Wyszyński, la Faculté Pontificale de Théologie à Varsovie, l'Université Jagiellonne de Cracovie, séminaires diocésains et religieux de Cracovie, Institut Catéchétique Supérieur de Cracovie etc.).

À l'Université Grégorienne à Rome enseignèrent la philosophie à plusieurs reprises : Jan Popiel (esthétique) et Jakub Gorczyca (éthique ; de 1999, il y est à demeure), aux USA : Piotr Lenartowicz, Stanisław Ziemiański et Jakub Gorczyca. P. Lenartowicz donnait des cours à l'*Aloisianum* à Bratislava en Slovaquie.

La fondation de l'École Universitaire de Philosophie et de Pédagogie *Ignatianum* (1999)

Comme nous l'avons écrit plus haut, la Faculté de Philosophie a déjà acquis l'approbation et les droits ecclésiastiques dès 1932. Les droits publics en Pologne – y compris le droit de conférer le doctorat – lui ont été concédés par le Parlement en 1989. Grâce à cela, il fut possible d'admettre les étudiants laïques. L'ordonnance du Ministère de l'Education Nationale de 1996 a confirmé ce droit.

L'année 1999 constitue un tournant de l'histoire de la Faculté. En effet, la même année, 10 ans après l'ouverture de l'école aux étudiants laïques, la structure et le nom ont été formellement changés. Le nom en usage jusqu'à maintenant : *Faculté de Philosophie*, ne répondait plus à la réalité, car plus de 90 % d'étudiantes et étudiants étudiaient la pédagogie.

Les efforts faits depuis quelques années ont été récompensés. La Congrégation Vaticane de l'Institution Catholique a approuvé, le 7 juin 1999, la nouvelle dénomination de l'établissement jésuite : *Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie*, en français: École Universitaire de Philosophie et de Pédagogie „Ignatianum” (dans le texte originale italien : *Scuola Universitaria di Filosofia e di Pedagogia „Ignatianum”* ; prot. 400/99). L'école, en tant que continuation de la Faculté de Philosophie, a été approuvée également par les autorités polonaises, dans le contrat entre le Gouvernement de la République Polonaise et la Conférence de l'Épiscopat de Pologne : *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie statusu prawnego szkół wyższych zakładanych*

i prowadzonych przez Kościół Katolicki, signé le 1 juillet 1999 r. (cf. „Dziennik Ustaw RP”, 1999, nro. 63, pos. 727 du 27 juillet 1999).

L'état actuel

L'École Universitaire de Philosophie et de Pédagogie „Ignatianum” est une école catholique qui appartient à la Province de Pologne du Sud de la Compagnie de Jésus et a son siège à Cracovie. Les locaux de l'Ignatianum se trouvent dans une partie séparée du bâtiment du Collège des Jésuites, rue Copernic 26.

L'École a, à présent, une faculté philosophique et un institut pédagogique ainsi que annexé à celui-ci l'Institut de Culture Religieuse (inauguré déjà en 1989).

Les études de pédagogie ont été inaugurées – grâce à l'initiative du P. W. Kubik – en 1990 sous le nom : Section de Pédagogie Religieuse.

Quelques données statistiques – Au début de 2000, le nombre de professeurs et d'étudiants est le suivant : Professeurs titulaires : 25.

Autres enseignants et chargés de cours : 95

Total : 120 dont 44 jésuites.

Nombre d'étudiantes et d'étudiants, études ordinaires : lundi-vendredi : 604

dont 104 étudiants en philosophie (parmi eux 47 jeunes jésuites) et 500 en pédagogie

Nombre d'étudiantes et d'étudiants, études extraordinaires : samedi (exclusivement la pédagogie) : 894

Au total : 1498 étudiantes et étudiants dont 20 étrangers.

Le nombre de ceux qui préparent le doctorat : 10.

Editions. – En 1972, la Faculté a commencé de publier des livres sous son propre nom. Les éditions de la Faculté comptent actuellement plus de 70 volumes. L'initiative de cette entreprise en est venue de R. Darowski qui fut le directeur des éditions pendant toute cette période.

Dès 1988 paraît le „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie” [Annuaire de la Faculté de Philosophie de la Compagnie de Jésus à Cracovie], vol. 1-8.

Depuis 1990 à l'initiative de Z. Marek paraît la revue trimestrielle „Horyzonty Wiary” [Horizons de la foi], d'abord l'organe de L'Institut de Culture Religieuse, et puis de la Section de Pédagogie Religieuse, et à partir de 1999 de l'Institut]de Pédagogie. Jusqu'en 2000, 42 numéros ont paru à 90 pages chacun.

Depuis 1996 – à l'initiative et sous la direction de R. Darowski paraît l'annuaire „Forum Philosophicum” (env. 300 pages), une revue inter-

nationale, dans laquelle au moins la moitié des articles sont publiés en langues étrangères les plus usitées : anglais, français, allemand, italien, espagnol et latin ; les textes en polonais ont toujours d'amples résumés dans l'une des langues les plus usitées.

Le but de la revue est „de s'ouvrir à l'Europe” et de faire part de la vie philosophique européenne avec davantage d'activité dans ce domaine.

La publication de „Forum” a rendu possible l'échange des revues ; grâce à cela, la Bibliothèque de l'*Ignatianum* reçoit plus de 60 revues étrangères et plus de 80 revues polonaises, en grande partie de caractère philosophique.

Depuis 1998 – à l'initiative de W. Kubik, la Section de Pédagogie Religieuse publie l'annuaire, „Rocznik Sekcji Pedagogiki Religijnej”.

Bibliothèques. – Les professeurs et les étudiants ont à leur disposition deux bibliothèques : la Bibliothèque Philosophique et la Bibliothèque dite *Scientifique* [Naukowa].

La Bibliothèque Philosophique (dir. Czesław Michalunio) a environ 90 000 volumes et plus de 150 revues récentes dont la moitié vient de l'étranger.

La Bibliothèque Scientifique (dir. Ludwik Grzebień) a environ 220 000 volumes, plus de 1000 titres de revues dont environ 150 revues récentes (50 revues viennent de l'étranger). Les données des deux bibliothèques sont mises sur l'ordinateur (computer) et sont à la disposition des usagers (www.jezuici.krakow.pl/bibl/i.htm).

La Société Savante, inaugurée en 1952, exerçait son activité auprès de la Faculté. Elle organise des conférences sur différents thèmes, de préférence philosophiques, dont les textes sont le plus souvent publiés.

Le statut de la Société, établi et rédigé provisoirement en 1951, a été approuvé définitivement en 1976. Jan Poplatek fut le premier président de la Société, et après sa mort en 1955 se succédèrent : Jan Popiel 1955–1959, Andrzej Bober 1959–1970, Roman Darowski 1970–1982, Stanisław Ziemiański 1982–1988, Adam Żak 1988–1994 et Piotr Lenartowicz 1995–.

Bronisław Natoński en fut le secrétaire pendant plusieurs années (1953–67) et après lui – Kazimierz Drzymala (1967–72).

Conclusion

Comme nous avons pu voir, les acquisitions et les mérites des jésuites en Pologne au XX^e siècle sont considérables, aussi bien dans le

domaine des recherches scientifiques présentées dans maintes publications (livres, articles, comptes-rendus), que dans le domaine didactique.

Ce deuxième domaine s'est développé particulièrement vite surtout au cours des 10 dernières années, quand l'École fut ouverte aux laïques. Grâce à cela, environ 1500 étudiantes et étudiants y sont admis actuellement. Ils étudient, il est vrai, en grande partie la pédagogie, mais ils ont aussi des cours de philosophie.

Dans ce contexte, une question naît spontanément : quels sont les plus éminents philosophes jésuites du XX^e siècle ? Les plus célèbres et les plus éminents sont les suivants :

1. Paweł SIWEK (1893-1986), historien de la philosophie et philosophe à l'échelle européenne et même mondiale, chercheur pénétrant, écrivain, éditeur et traducteur, auteur de 40 livres publiés en 7 langues.

2. Tadeusz ŚLIPKO (* 1918), professeur d'éthique, auteur du premier cours complet d'éthique rédigé en polonais et de plusieurs travaux sur les questions actuelles d'éthique (bioéthique, écologie) dans lesquels il présente maintes opinions originales.

3. Franciszek KWIATKOWSKI (1888-1949), écrivain philosophique et théologique très fécond, auteur du premier cours de l'ensemble de la philosophie néothomiste rédigé en polonais sous le titre : *Filozofia wieczysta w zarysie* [Précis de philosophie éternelle], Kraków 1947, vol. 1-3) et coauteur de l'histoire de la philosophie, d'un livre qui a eu 3 éditions.